

BEZZEG VICC ÉS ÖNIDENTIFIKÁCIÓ

A vicc tanulmányozása, bármilyen valószínűtlennek is tűnik, nem nevetséges. A humor nagyon is komoly téma, mely a létezés járatlan sötét rétegeibe vezet minket. Miközben a nevetés aktusa egy jó részt szabályozhatatlan fiziológiai reakció, melynek pontos evolúciós funkciója és eredete a spekulációk széles választékának ad teret, addig a humor határozottan a tudatosság köré szerveződik, és mint ilyen a jelenben válik értelmezhetővé. Amennyiben emberek osztoznak a humor élményében, az elsősorban azt feltételezi, hogy mindannyian birtokában vannak egy tudástömegnek, mely az őket körülvevő világból származó élményekből táplálkozik. Messze többről van tehát szó, mint viccek ismeretéről: amennyiben ténylegesen fel tudunk oldódni a humorban, akkor komplex sorsközösséget élhetünk át a velünk nevetőkkel. A humor vizsgálata – miközben nagyszerű kutatási fókuszaként szolgál –, egyben hálátlan szereppé teszi a recenzió megírását, hiszen senki se kíván az lenni, aki „lelővi a poént”.

Az antropológiai terepmunka eredménye az egy közösségen belül megfigyelt partikuláris probléma lehető legteljesebb megismerése. Ennek abban áll a jelentősége, hogy a mítoszok és hozzájuk kötődő rítusok, a gazdasági viszonyrendszerek, vagy akár a humor fókuszán keresztül az adott közösséget szervező rejtett struktúrák tárulnak fel. Ezek bár nem általánosíthatóak, de legalább abban segítségünkre szolgálnak, hogy a saját közösségeink szabályszerűségeinek szükségszerűségét és egyedülállóságát, akár az addig biztosra vélt felsőbbrendűségét megkérdőjelezzük. Malinowski százegy éve kezdte meg kutatását a Trobriand-szigeteken, s bár azóta változásokon ment keresztül a vizsgálódás módszere, tárgya pedig a modernitásban egyre nehezebben behatárolható, de alapvető célkitűzése továbbra is a vizsgálat alá vont társas interakciók, némi elvonatkoztatással az emberi létezés megismerésének reménye maradt.

Nincs ez másként a *Bezzeg*-kötet esetében sem.¹ A szórakoztató felszín lényegesen komolyabb, és tragikus képet rejt a mélyben. Először is lényegesen többről beszélünk, mint viccek gyűjteményéről. Fáradságos terepmunka, igazi etnográfiai gyűjtés áll a háttérben. A viccek jelentős része, különböző

verziókban, majdnem a teljes magyar felnőtt lakosság számára ismert, a tudományos igényesség, a többlet-tartalom abból származik, hogy megismerjük azt is, miért éppen ilyen formákban, és milyen tudatos vagy tudattalan többletjelentést szolgáltató módon válnak a napi kommunikáció részévé. Ez az intim megértés lehetősége Papp Richárd szinte kivételes kutatói pozíciójának köszönhető. Hosszú évek munkájával elérte, hogy messze nem egy kívülálló megfigyelő, hanem már a kutatott közösség elfogadott, megbecsült tagja, egyfajta „krónikása”. Ez a státusz pedig olyan eredmény, ami nem értékelhető túl, és bárki csodálatát elnyeri, aki valaha is megpróbálkozott antropológiai terepmunkával. A közösség, ebből fakadóan már nem egyszerűen elfogadó partner, hanem egyenesen igényli a róla szóló publikációkon keresztül megélhető kitérülést.

Ez a nagyon is személyes viszony végigkíséri, egyben meghatározza a szöveget, és szinte már ki is emeli a tudományosság keretein túlra, mégse tekinthető hibának. A szeretetteljes elmerülés végső soron elengedhetetlen az értelmezés teljességéhez. Ezen keresztül mutatkozik meg, és válik egyben az olvasó számára is átélhetővé a közösség védelmező tulajdonsága. Ez az alkotók számára a nyugalom és a megértés tere, ahol mindabban részesülhetnek, amiből – a többségi társadalom őket körülvevő terében – mások kizárva érzik magukat. Ez a hangnem tudatos választás, és a könyv ennek az élménynek a bevezetésére jelentős hangsúlyt fektet, hiszen ez az alapélmény, amiben a partikuláris téma teoretikus összefüggései feltárulnak. Először megismerjük a közösség identitás-konstrukcióját, az önmagáról kialakított képet, illetve a vicceken keresztül azt a dialógust, melyben az abban résztvevők megalkotják az őket körülvevő kulturális közeget meghatározó szimbólumok jelentését. A földrajzi közeg, a materiális kultúra, történelem, nyelv, irodalom és művészet, rítus és mítosz, vagyis a kulturális hagyományok mind részesei az interakciónak. Mindezek szerepet játszanak a képzetek kialakításában, melyek a csoportok közötti kapcsolatok és határok megteremtését szolgálják. Az identitás megteremtése nem csak a szimbolikus képzetek kialakításán alapszik, szerepet játszanak benne erőviszony-kapcsolatok is, melyeket figyelembe kell venni, erre a kérdéskörre

¹ Papp Richárd 2015 *Bezzeg a mi rabbink. Így nevet egy pesti zsinagóga*. Budapest, Libri Kiadó, 204 oldal.

tér át a Szerző a könyv második felében. A közösség a társadalmi csoportok között egyenlőtlen hatalmi erőviszonyokban kell hogy elhelyezze magát, mint kisebbséget. Ahol ezek az egyenlőtlenségek léteznek, ott a kölcsönös szimbolikus identifikáció a meglévő hatalmi viszonyok elfogadását is jelenti, úgy, hogy a szereplők újraalkotják magukat ebben a társadalmi kontextusban. Olyan formában, hogy nem csak önmagukat kell elhelyezniük a jelenben, hanem a közösség múltját is értelmezni kell. A feloldatlan traumák, a gyász, és a jelenből visszatekintve hibásnak ítélt túlélési stratégiák mind szükségszerűen részét képezik a szimbolikus identitásoknak, melyek aktív résztvevői a társadalmi kapcsolatoknak. Sok esetben egy személy elfogadhatja a környezete által alkotott és rá kivetített identitást, különösen akkor, ha olyan interakciós partner(ek)től származik, akik erősebb helyet foglalnak el a társadalmi erőviszonyokban. Az identitás ebben az értelemben a társadalmi erőviszonyok és a körülvevő világ szimbolikus képzeleteinek hatására alakul ki. Ezek a képzetek teszik lehetővé a csoportokat alkotó személyek számára, hogy önmagukról és a más csoportok tagjairól képet alkothassanak, és megtölthessék világukat a tár-

sadalmi kapcsolatok, előítéletek, meggyőződések, sztereotípiák, ideológiák és hitek rendszerével. Arra motiválja az embereket, hogy cselekedjenek, és bizonyos értelemben maga is alkotja a cselekvéseket, mivel ideológiai és érzelmi dimenziókat kölcsönöz neki. Mindezt az összetett társadalmi drámát még izgalmasabbá teszi, hogy a humor vezérfonalán keresztül válik visszafejthetővé.

Másfelől a viccek komolyságát mutatja, hogy feszültségekkel teli környezetben, feldolgozhatatlan traumákkal terhelve is képesek a pozitív önidentifikáció eszközei lenni. Egy közösségnek kevés mindezt fizikailag túlélnie, mivel elképzelt kvalitása a materiális összetételt másodlagossá is teszi. A „lelki” megmaradás a valódi tét. Amin nem tudsz nevetni, megbetegít – tartja a közmondás, s a könyv olvasása után talán inkább úgy fogalmazhatunk: Ami megbetegít, azon nevetni kell..., elsősorban együtt kell nevetni. Az egymás viccein nevetéshez kölcsönös megértés kell. A megértéshez jóhiszeműség, és életöröm. Ez pedig nem más, mint ami hiányzik napjainkból. Reméljük, hogy a mi rabbink visszacsempész belőle valamit mindannyiunknak.